

žuje mnogih »ženskih« virov, njihovih spominov, dnevnikov in izjav, s čimer kaže, da ni bilo med spoloma bistvenih razlik in obnašanju in vrednotenju vprašanj moralitete.

Ob vprašanju odnosov med generacijami citira Blocha, da obstajajo dolge in kratke generacije in za Pavoneja sta antifašistična in fašistična generacija dolgi. Če bi delali analogijo z jugoslovansko izkušnjo, in ta se nenehoma pojavlja skozi branje knjige, bi morali reči, da je bila pri nas dolga generacija nobovska, saj je trajala do včeraj. Tematiko, obdelano v tem zadnjem poglavju, bi bilo pri nas treba raziskati za čas po drugi vojni, bolj kot med vojno samo.

V podpoglavju Obračun s preteklostjo Pavone postavi kot kardinalno vprašanje, od katerega so bila odvisna druga, in sicer vprašanje odgovornosti nacije za fašizem. To je posebnost italijanske (tudi nemške) zgodovine in s tem je povezano vprašanje, kako postaviti občutek krivde v projekt za bodočnost. Nekateri, pravi, vidijo le krivdo enega človeka, pri narodu pa kvečjemu pasivno krivdo, drugi obtožujejo vso nacijo. Cela mavrica interpretacij obstaja, vendar v glavnem vsi poskušajo reševati »ugled ljudstva« ali »ugled »razreda«, in kar je bistveno, nihče noče vrnitve v predfašizem, pač pa začetek nečesa novega. Zanimiva je avtorjeva ugotovitev, da bi izkušnja realsocializma, ki je ob koncu vojne še ni bilo, marsikaj spremenila v mišljenju antifašistov. Omenja pripadnike akcijske stranke, ki so šli najdlje v iskanju tretje poti: med fašizmom in socializmom, kar pomeni liberalsocializem ali demokratična revolucija. Krščanski socialisti pa so postavljali cilj antitotalitarizma (574).

Glede pričakovanja bodočnosti ugotavlja Pavone utopijo, iluzorno mišljenje, da bo po vojni vse drugače. Med vojno vsa vprašanja povojne ureditve odlagajo za čas po osvoboditvi, razen komunisti, ki edini vedo kaj hočejo. Končna ugotovitev je, da je značilnost vseh Rezistenc vera v življenje, v humanost, v poštenost vlade, veselje in zadovoljstvo, predvsem pa vera v pravičnost. V tem pa je tudi bistvo moralnosti (584). Ob povratku s hribov se marsikomu zdi potrebno nadaljevati, nastopi nezaupanje do zaveznikov, saj le-ti razorožujejo, bistveno pa je razočaranje, saj država ostaja ista.

Knjiga Claudia Pavoneja je v Italiji vzbudila izjemen odmev, tudi zato, ker je izšla v trenutku polemičnih spopadov v tisku o značaju partizanskega gibanja – Rezistence. Poskuša se ga razvrednotiti, kakor tudi po drugih evropskih državah, in sedaj tudi pri nas, z razkrivanjem njegovih zločinov. Zato so v Pavonejevi »Državljski vojni« profašistični mediji našli potrditev teze, da sta bili v državljanski vojni obe strani enakovredni; antifašistični, ki so to vedno zanikali, pa sedaj sprejemajo državljansko vojno kot enega izmed aspektov vojne. Pavonejevo delo namreč potrjuje dostojanstvenost odporniškega gibanja; obenem ko mu odvzema mitološki sijaj, zgrajen skozi desetletja poveličevanja, preprečuje možnost njegove instrumentalizacije in razvrednotenja.

Milica Kacin-Wohinz

Ivan Stopar, **Mesto Celje in njegovi spomeniki**. Maribor : Obzorja, 1991. 40 strani. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; Zbirka vodnikov ; 178)

Umetnostni zgodovinar dr. Ivan Stopar, letošnji Steletov nagradjenec in avtor vrste razprav in monografij s področja srednjeveškega stenskega slikarstva, cerkvene in trške arhitekture ter zlasti zgodovine slovenskih gradov, je že od samega začetka svoje konservatorske dejavnosti v Celju (1963) posvečal veliko pozornost raziskovanju kulturnozgodovinskega razvoja mesta Celja. Poleg Ignaca Orožna, Andreasa Guba in Janka Orožna je Stopar četrti avtor, ki je poskušal (in tudi uspel) na plastičen in dopadljiv način strniti celjsko zgodovino v pregledno celoto (1986), seveda pa izpod njegovega peresa izvira še cela vrsta drugih pomembnih predstavitev celjske kulturne zgodovine.

Celje je zaradi svojih turističnih ambicij že od srede sedemdesetih let prejšnjega stoletja posvečalo veliko pozornost popularizaciji svoje bogate kulturnozgodovinske dediščine. Od leta 1876, ko je zagledal luč sveta prvi vodnik po Celju in okolici, je izšlo več kot ducat najrazličnejših turističnih publikacij, ki so vse poskušale predstaviti tudi zgodovino mesta in njegove najpomembnejše kulturne spomenike. Ogromno delo na tem področju je zlasti opravil Janko Orožen, ki je od druge polovice dvajsetih let napisal kar nekaj tovrstnih knjižic in nepregledno število krajših člankov v časopisu celjskega turističnega društva Lepo mesto. Orožnovo delo pa nadaljuje dr. Ivan Stopar, ki je že leta 1973 v zbirki Kulturni in naravni spomeniki Slovenije (Zbirka vodnikov, št. 37) podal zgoščeno in pregledno sliko celjske zgodovine z označitvijo vseh najpomembnejših kulturnih spomenikov mesta in okolice.

Osemnajst let od izida prvega Stoparjevega kulturnozgodovinskega vodnika je konec prejšnjega leta v isti zbirki izšla njegova nova predstavitev Celja, ki z nekaterimi izsledki dopolnjuje in spreminja kulturnozgodovinsko podobo Celja. Avtor v prvem poglavju na kratko poda zgodovino mesta Celja od najstarejših sledi bivanja do najnovejšega časa, nato pa s sprehodom po mestnem jedru predstavi vse najpomembnejše kulturne spomenike v Celju. V tretjem poglavju podrobno predstavi srednjeveško mestno obzidje, v četrtem Opatijsko in Marijino cerkev, v petem najpomembnejšo renesančno stavbo v Celju, Staro grofijo, v kateri domuje celjski Pokrajinski muzej, v zadnjem, šestem poglavju pa bralca seznanja še z nekaterimi najpomembnejšimi kulturnimi spomeniki v neposredni celjski okolici.

Čeprav zgodovinski okvir temelji predvsem na starejši zgodovinski literaturi o Celju (zlasti na Stoparjevi monografiji iz leta 1986), velja opozoriti, da je zgodovinski razvoj mesta podan pregledno in z odličnim občutkom za poudarke. Škoda je le, da je iz starejše literature v knjižico prevzel nekatere sporne, zgolj hipotetične ocene, ki bi se jim veljalo izogniti. Mislim predvsem na trditev, da so bili prvi izpričani prebivalci na tem območju Iliri, na omenjanje mogočne keltske utrdbe pri današnji glasbeni šoli, na zapis, da je podjarmil keltski Norikum šele cesar Klavdij in na nerodno in seveda napačno trditev, da je celjski minoritski samostan razpusil cesar Jožef II. leta 1808.

Medtem ko so – z ozirom na osnovni namen knjižice – navedene ocene in drobne napake več kot zanimarjive, je toliko bolj razveseljivo, da je Stopar pri opisu kulturnozgodovinskih spomenikov upošteval vse najnovejše izsledke konservatorske stroke: tako rezultate lastnega strokovnega dela (npr. razprava Mojster Friderik Beljaški in freske v celjski Marijini kapeli, ZUZ, Nova vrsta XXIV, Ljubljana 1988), kot tudi rezultate svojih strokovnih kolegov iz celjskega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. (Del teh izsledkov je v obliki konservatorskih poročil že objavljen v mlajših letnikih Varstva spomenikov.) Zaradi tega najdemo prav v tem delu Stoparjevega vodnika celo vrsto novosti, ki nam na drugačen način osvetljujejo bogato celjsko zgodovino.

Stoparjeva, v več kot berljivem jeziku napisana knjižica, je opremljena tudi s kvalitetnimi barvnimi fotografijami in pregledno karto najpomembnejših kulturnih spomenikov Celja. Ne glede na ilustracije, ki so pri tvrstnih publikacijah sicer izrednega pomena, pa je bistveno pomembnejša njena vsebina. vodnik o Celju in njegovih spomenikih namreč ne vsebuje zgolj osnovnih informacij o celjski zgodovini in kulturni dediščini, temveč nudi nekaj več. Seveda pa je obenem tudi lep dokaz, da bi morali kulturnozgodovinske vodnike vsakih nekaj let revidirati.

Janez Cvirn

Slavka Ložar, **Stare gostilne in gostilničarji v novomeški občini**. Novo mesto, 1991. 268 strani.

Med slovenskimi zgodovinarji že nekaj časa poteka diskusija o nujnosti modernizacije znanstvenih metod in nujno potrebni širitvi na nova raziskovalna področja. Nekoliko poenostavljeno se njihove kritične pripombe reducirajo predvsem na kritiko dosejanega dela zaradi zapostavljanja obravnavanja vsakodnevnega življenja naših ljudi. Pri tem malo ali nič ne pomagajo ugovori, da ravno tega v našem zgodovino pisju niti ni tako malo. Je že tako, da ljudje radi nasedajo modnim kričačem. Spominjam se nekega ljubljanskega filozofa, ki je pred nekaj leti na posvetovanju o zgodovino pisju v naši družbi v prostorih Slovenske matice solil pamet navzočim, ne da bi vedel, katere strokovne zgodovinske revije izhajajo v Sloveniji. Res je sicer, da je bila pri nas desetletja privilegirana politična zgodovina, vendar bodimo poštene in priznajmo, da le nekega obdobja. Te so se lotevali številni, zlasti tudi nezgodovinarji, ki so poskrbeli, da so njihova dela hitro izšla in prejela tudi različne bogate nagrade. Pravi strokovnjaki v tem cirkusu niso sodelovali ali pa so bila njihova dela prezrta. Zgodovinska stroka ima žal to smolo ali srečo, da si večina misli, da nanjo lahko kompetentno posega. Prvo velja predvsem za politično zgodovino, drugo pa za ostala področja. Izjeme so kot vedno in povsod.

Slavka Ložar sodi med srečne primere. Formalno ni zgodovinarica, kot dolgoletni tesni sodelavki prof. Janka Jarca v Dolenjskem muzeju pa ji lahko popolnoma zaupamo. Obvlada metodo in tehniko zgodovinske vede, kot hči lastnika znamenite novomeške Košakove gostilne pa temeljito pozna tudi predmet raziskovanja. Zdi se, kot da je bila naravnost poklicana, da opravi to delo. Gostilna nikoli ni bila le lokal, v katerem je nekdo izvrševal obrt. Bila je družabno, politično, kulturno in gospodarsko središče kraja, tu so zapili ali pravilneje počastili rojstva, poroke in smrti, tu so kupčevali in prodajali, tu so bogateli in propadali, tu so nastajala večna prijateljstva in smrtna sovraštva, tu so nastajala velika kulturna podjetja, pa tudi največje politične barabije.

Po uvodu, v katerem nam avtorica v splošnih potezah opiše življenje v gostilnah, njihovo opremo, ponudbo in nekatere vrste družabnega življenja, prehaja na krajevne opise. Iz Novega mesta nas v nekakšnem krogu vodi po sedanji občini, ki je ena največjih na Slovenskem, ki ima kraje, kjer ne bo nikoli turizma, in kjer so naselja, kjer se s to dejavnostjo ukvarjajo že nekaj stoletij. Ravno razprostranjenost obravnavanega prostora daje knjigi bistveno večjo vrednost kot bi smeli soditi zgolj po naslovu. Nekatera spoznanja, ki nam jih daje, veljajo namreč za večino slovenskega ozemlja. Izjema so seveda kraji, ki so ležali ob tako prometni smeri, kot je bila Dunaj–Trst oziroma Reka. Naslednji vtis, ki ga dobimo ob branju knjige je, da se je takega dela potrebno lotiti s precejšnjim predznanjem oziroma dokaj široko izobraženostjo. Že zgoraj smo navedli, kaj se je vse v gostilnah dogajalo, poznati pa je treba tudi zgodovino kraja. Stavbo hotela »Pri solncu« v Novem mestu je zgradil znani literat Matija Kastelic, v njej je bilo leta 1849 ustanovljeno Kazinsko društvo, v njej so kot prvi na Slovenskem igrali leta 1848 Linhartovega Maticka. V gostilni »Pri kroni« je bilo ustanovljeno leta 1848 Slovensko društvo, na njej je zavihrala prva slovenska zastava v Novem mestu. V Brunerjevi gostilni na Bregu so leta 1865 sklenili ustanoviti čitalnico, v njej so organizirali nabirke za gradnjo Narodnega doma; tu je bil 1896 prvi socialdemokratski shod, tu se je 1899 rodil Božidar Jakac. Številne pomembne dogodke navaja avtorica tudi ob prikazu gostiln v drugih krajih. Zato mimo njene knjige ne bo mogel tisti, ki ga zanima preteklost krajev kot so Šentjernej, Dolenjske Toplice, Žužemberk . . . Opozorimo naj samo na fotografijo »ekstracimra« nekdanje Majzljve gostilne v Beli cerkvi, katere lastnik je bil ded našega pokojnega prof. Frana Zwittera. Na steni visi deset (!) časopisov. Danes kraj še gostilne nima, kaj šele človeka, ki bi imel naročenih toliko časopisov!

Če odmislimo odsotnost starejših podatkov iz zgodovine Dolenjskih toplic, je delo Slavke Ložar doslej najpomembnejše delo o zgodovini turizma na Dolenjskem.

Najbolj pomemben pa je tisti vidik knjige, kjer je prikazano gostilničarstvo predvsem kot obrt. Že številčnost gostiln, tako v mestu kot na podeželju, zastavlja mnoga vprašanja o življenju in delu naših prednikov. Številna dejstva, ki jih je zbrala avtorica, zavračajo prenašane sklepe o razširjenosti pijačevanja v preteklosti. Vidimo, da gre predvsem za gospodarsko dejavnost, ki je v večini primerov rezala dokaj negotov kos kruha, in da je bilo za boljše in varnejše življenje zelo pomembno združevati gostilničarstvo še z nekaterimi drugimi obrtni. Večina »birtov« je bila v prvi vrsti kmetov, posestnikov. V mestih so bili pogosto tudi mesarji, trgovci, zastopniki pivovarn, prodajalci tobaka, sodavičarji, prevozniki, klo-